

Становище

от проф. д-р Тодор Христов, Софийски университет за конкурс за професор, обявен в ДВ, бр. 87 от 19.10.2021 г. по професионално направление 2.1 Филология (Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия – Западноевропейска литература) с кандидат доц. д-р Калин Михайлов

1. Обобщени данни за научната продукция и дейността на кандидата

Доц. д-р Калин Михайлов е единствен кандидат в обявения конкурс за професор. Всички документи по него са налице, а справката с минималните изисквания показва, че кандидатът надхвърля изискуемите точки. Материалите, представени за конкурса, включват 2 монографии и 8 статии върху проблемите на християнската лирика, отношението между религия и литература в творчеството на големи български писатели, поетиката на дневника, творчеството на Достоевски и неговата рецепция. Наред с това цялостната библиография на научните трудове на Калин Михайлов обхваща 5 монографии и 63 статии, включително книга върху романовото наследство на Жорж Бернанос, публикувана в престижно френско издателство. Всички представени публикации са резултат на оригинални изследвания на кандидата и представляват значим принос към сравнителното литературознание, историята на литературата и антропологията на религията.

2. Оценка на представените публикации

Представената за конкурса монография изследва литературни фигури на благородното и неблагородното. Неблагородното е представено като преобърнато отражение на благородното (28). За целите на това становище ще опростя схващането на Калин Михайлов за благородното, свеждайки го до смирено служене на другия (34). Такова служене е възможно благодарение на серия негативни условия: благородният не трябва да се поставя над или под другия, той трябва по-скоро да го издигне до себе си (34); трябва да си дава сметка, че лъжата винаги прераста в насилие и дори цената ѝ да е "почти нищо", тя в крайна сметка разрушава всичко (63); да не се поддава на самозаблудата, че щом върви по път, водещ към гибел, винаги може да направи крачка назад (59); същевременно благородният не трябва да се поддава на измамната самоувереност, че е самодостатъчен като суверен, който господства сам над своя живот (74; тъкмо критиката на тази концепция за суверенността, родила се

заедно с либерализма, ми се струва един от най-приносните моменти в изследването); при това смиреният отказ от господството пред лицето на другия, от който произлиза благородството, може да бъде разпознат по три теста: отношението към жената (51), семейството (137) и към страдащите, изправени пред бездната на самоубийството (52). Когато тези негативни условия не са налице, този, който претендира да служи на другия, не би бил нищо повече от слуга или хитър господар (виж напр. с. 43). Смиреното служене на другия обаче предполага и позитивно условие, преданието (39): благородният жест е дар, който преобразява дарения и го прави способен на свой ред да предаде на друг дара на благородството; тъкмо защото е дар, благородството никога не е просто лична черта, не е частна собственост, то пресича индивидуалния живот като линия на полет. Когато изброените позитивни и негативни условия са изпълнени, служенето на другия разтваря онези небеса отвътре, които Калин Михайлов е опитал да улови с понятието за трансцендентна красота.

За да може благородното да бъде разпознато в литературни разкази, те трябва да бъдат четени като живот. Социалните науки отдавна са приели, че животът става разбираем, когато придобие формата на разказ. Но Калин Михайлов е опитал друго. Първо, той се абстрахира от формата на разказите и дори когато описва формални отношения, както в анализа на "Тайнственият остров" на Жул Верн (76-84), те са неразбираеми без анализа на самите разкази. Второ, изследването не остава затворено в тематиката на разказите, то по-скоро тръгва от нея като от изходна точка към живота на разказите и на самите автори (виж напр. главата върху Елин Пелин и Йовков и статията върху Емилиян Станев). Поради това тук не разказите са формата на живота, по-скоро животът е субстанцията на повествователните форми. Мисля, че това необичайно отношение между разкази и живот може да бъде описано добре с понятието фигура, както функционира то в изследването (виж с. 24-26). Калин Михайлов схваща фигурата като лице. Но тя може да бъде безтелесно лице, както в случая с литературните персонажи. Може да живее и умира заедно с едно самотно тяло, както фигурите на авторите. Може да се окаже маска, лице за другите, скриващо своето, изкривено от страх и страст лице, както фигурите на антиутопичните диктатори. Може да се окаже лице, пълно с очи, лице от очи, както при фигурата на свидетеля. Може да функционира като първообраз, формирал се благодарение на наслагването на серия лица, както "фигурата на благородната личност изобщо". Поради това фигурата тук е нещо повече от фикционално или реално лице, тя е лицевост в процес на непрестанно ставане. Тъкмо това ставане е опитал да улови Калин Михайлов, описвайки особеното време на фигурата, очертано от дистанцията между два кайротични момента, които формират телеологията му, насочвайки го към самото себе си чрез взаимното си отражение (27-28). Струва ми се, че тази

специфична употреба на понятието фигура може да бъде обобщена така: благородството е фигура, жива фигура, фигурата на живота, запазил трансцендентната си красота.

Изследването не толкова анализира, колкото конструира фигурата на благородството. Това е постигнато посредством модификация на обичайния подход на сравнителното литературознание. Калин Михайлов съпоставя литературни творби, както предполага обичайният подход. Но тези творби са освободени или поне отхлабени от режима на представителство, характерен за сравнителното литературознание. Вместо да представят поетики, традиции, култури, творбите, които изследването съпоставя, функционират като фигури на същото. Поради това те са насложени една върху друга в общото пространство на благородството, както индивидуалните лица в социологическите употреби на фотографията от края на XIX век. Вследствие на това съпоставянето на различни творби очертава сходства, оставяйки различията да потънат във фона на анализа. Тъкмо тези сходства са основата, върху която Калин Михайлов е изградил своето понятие за благородство. Впрочем спецификата на режима на съпоставяне, който той е изработил, личи особено добре там, където се съпоставят не отделни творби, а жанрове. Такъв е случаят например с анализа на отношенията между дневник, автобиография и роман. Макар Калин Михайлов да посочва разликите помежду им, те много бързо потъват във фона на един общ план на близост, в който дневникът разкрива една по същество романова основа; макар да е белязан от синкопирания ритъм на всекидневното записване, романът се оказва израз на субективност, чийто изчистен, кристален образ ни предлага дневникът, а автобиографичният пакт се оказва втъкан и двете, доколкото е схванат като отговорност за достоверността на това, което се казва, макар то да не е непременно истинно (97). При това, доколкото дневникът е мислен като вътрешен остров, очертанятията и на трите жанра са проектирани върху специфичния дискурсивен жанр, формирал се под влиянието на "Робинзон Крузо". Ако обобщим, жанровете преливат едни в други, отразяват се едни в други, разпръсват се във взаимните си отражения. Тъкмо благодарение на това обаче жанровете съпоставки очертават благородството не просто като повествователна структура или тема, а като архитект, в чиято дълбочина прозират библейските образи и през тях - трансцендентната красота. Затова благородството, което изследва Калин Михайлов, изглежда не просто нещо от живота, а живо. В крайна сметка не прави ли животът същото с лицата, не ги ли сближава, докато се наложат едно в друго, не ги ли разпръсва в игра на безкрайно раздалечаващи се отражения?

3. Коментари и въпроси

Подходът на Калин Михайлов обаче е свързан с известни рискове. Може би най-същественият от тях е, че той предполага едновременно да бъде поставен и снет въпросът за истината. Той трябва да бъде поставен, защото без него съпоставянето на образи би изглеждало игра, при това игра, която вече предполага какво е благородството, като същевременно надпоставя гледната точка на читателя. За да бъде нещо повече от игра на образи, благородството трябва да има стойността на истина, при това не само за анализирания творби, но и за живота. Но от друга страна едно изследване в областта на сравнителното литературознание казва истината преди всичко за литературата. Калин Михайлов е опитал да превъзмогне това противоречие с понятието си за вертикален реализъм (52): за разлика от съвременния реализъм, определен от Калин Михайлов като иронично-циничен (54), вертикалният реализъм разкрива нещо повече от нищетата на един изгубил се в живота си герой; за разлика от реализма на XIX век той е организиран не около описанието и детайла, а около точки на обрат, в които един герой се преобразява благодарение на друг; същевременно това преображение не разкрива една естетизирана, героизирана сила, извираща от тялото, както в социалистическия реализъм, а прави видимо късчето небе, което героят крие в сърцето си (54). Все пак се надявам бъдещите изследвания на Калин Михайлов да изяснят дали вертикалният реализъм трябва да бъде мислен само като поетика, или също и като форма на представяне на истината.

Бих искал да завърша с въпрос. Както стана ясно, благородството предполага преобразяване. При това се преобразява както субектът на благородния жест, така и обектът му. Анализите в книгата показват, че това преобразяване има особено време, че то става изведнъж и отведнъж (то е преломен момент, казва Калин Михайлов, виж с. 36). Но тогава дали благородното преобразяване не споделя формалните черти на перипетията? Ако е така, ако преходът от неблагоприятство към благородство е по някакъв начин подобен на прехода между щастие и нещастие, след като същевременно ни показва трансцендентната дълбочина на живота, дали благородният жест не е преди всичко начин на организиране на фабулата? С други думи, дали при литературните фигури на благородството животът подражава на литературата или обратно?

4. Заключение

Като имам предвид научната и преподавателската работа на кандидата, богатството от публикации, защитаващи литературата като морална и духовна

ценност, както и изключителният принос са кандидата, не само като изследовател, но и като преподавател към българското сравнително литературознание, убедено гласувам със „за“ за присъждането на академичната длъжност ПРОФЕСОР по направление 2.1 Филология (Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия – Западноевропейска литература) на доц. д-р Калин Михайлов и предлагам на уважавания Факултетен съвет на ФСлФ да одобри кандидатурата му.

С уважение:

проф. д-р Тодор Христов

Катедра "Теория и история на литературата"

Факултет по славянски филологии

СУ "Св. Климент Охридски"

20 юли 2023 г.